

Питання юридичної відповідальності експерта в галузі права

Катерина Дзюбак *

* Канд. екон. наук, Одеський НДІСЕ, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9227-6538>, e-mail: ekaterina.dzubak@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.4.2023.07 УДК [347.9:346:340.69](477)

Надійшло 19.11.2023 / Рецензовано 27.11.2023 / Прийнято до друку 18.12.2023 /
Доступно онлайн 29.12.2023

Зміни до процесуального законодавства України 2017 року додали нового учасника судового процесу — експерта з питань права. Таким експертом може бути особа, яка має науковий ступінь та є фахівцем у галузі права. Інших вимог до нового учасника судового процесу законодавець не висунув, що спричинило жваві дискусії, зокрема з питання, чи несе експерт у галузі права юридичну відповідальність узагалі та яку саме. З огляду на зазначене, метою цієї статті є визначення питання юридичної відповідальності експерта в галузі права. Методологічним підґрунтям статті є окремі наукові методи пізнання, зокрема: логіко-семантичний, системно-функціональний, порівняльно-правовий, структурно-логічний (розкриває питання юридичної відповідальності експерта в галузі права) і методи математичної статистики (для кількісного порівняльного оцінювання та якісного аналізування здобутих результатів). У статті наведено права й обов'язки експерта в галузі права, передбачені процесуальним законодавством України. Проведено порівняння процесуального статусу висновку експерта в галузі права із висновком експертного дослідження. Можливі види правопорушень експерта в галузі права запропоновано систематизувати за трьома групами: цивільно-правові, організаційні, процесуальні. Схарактеризовано чотири види юридичної відповідальності експерта в галузі права: дисциплінарний, цивільно-правовий, адміністративний і кримінальний.

Ключові слова: експерт у галузі права; юридична відповідальність; висновок експерта в галузі права; правопорушення експерта в галузі права; обов'язки експерта в галузі права; Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію; учасник процесуальних правовідносин.

Постановка наукової проблеми

Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» запровадив нового учасника судового процесу — експерта з питань права¹. Цим законодавчим актом у ст. 73 Цивільного процесуального кодексу України² (далі — ЦПК), ст. 70 Господарського процесуального кодексу України³ та ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства України⁴ запроваджено «положення про те, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Додаткові вимоги та деталізація правового статусу особи експерта в галузі права, його права та обов'язки, складання та оформлення

відповідного документу експертом в галузі права, методи та методики, які він використовує при наданні відповідей на поставлені питання, порядок призначення та проведення експертиз в галузі права та багато інших аспектів діяльності експерта в галузі права вищенаведеними кодексами та іншими законодавчо-нормативними актами не визначені»⁵.

«Так само законодавство не містить застережень про притягнення експерта в галузі права до відповідальності»⁶. Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що до сьогодні точаться дискусії довкола питання, «чи несе взагалі експерт в галузі права будь-яку відповідальність та за які правопорушення; на підставі яких законів надається можливим притягнути його до відповідальності в разі необхідності; чи можна вважати висновки експерта в галузі права достовірними без попереднього попередження експерта в галузі права про

- 1 Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
- 2 Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
- 3 Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
- 4 Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 02.11.2023).
- 5 Дзюбак К. М. Відповідальність експерта у галузі права: чи передбачена вона процесуальним законодавством? *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19.06.2020). Харків, 2020. С. 9—12. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> (дата звернення: 02.11.2023).
- 6 Там само.

кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання своїх обов'язків»⁷ тощо.

Мета статті

Метою статті є визначення юридичної відповідальності експерта в галузі права.

Методи дослідження

Методологічним підґрунтям статті є окремі наукові методи пізнання, зокрема: логіко-семантичний; системно-функціональний; порівняльно-правовий. Із використанням структурно-логічного методу розкрито питання юридичної відповідальності експерта в галузі права. Методи математичної статистики застосовано для кількісного порівняль-

ного оцінювання та якісного аналізування здобутих результатів.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Аналіз юридичної літератури «засвідчив відсутність наукових досліджень з наведеної проблематики. Вчені та практикуючі юристи більшу увагу зосередили на визначенні правової природи інституту експерта в галузі права, на правосуб'єктності експерта в галузі права як учасника цивільних, господарських, адміністративних процесуальних правовідносин»⁸, як-от О. Бортман⁹, Н. Зозуля¹⁰, О. Кармаза¹¹, Г. Кеберник¹². Свої наукові доробки з порушеної теми також представили видатні вітчизняні науковці, які глибоко досліджують проблеми експертизи в галузі права: Л. Мамчур¹³, І. Озерський¹⁴, М. Щербаковський¹⁵ та ін. «Це зрозуміло,

- 7 Дзюбак К. М. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> (дата звернення: 02.11.2023).
- 8 Там само.
- 9 Бортман О. Експерт у галузі права: суддя на фронті? *Юрист і Закон*. 2017. № 47. URL: https://vkr.ua/publication/ekspert_u_galuzi_prava_suddya_na_frilansi (дата звернення: 05.11.2023).
- 10 Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу / Українське право. 14.12.2017. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseasnogo-statusu/ (дата звернення: 05.11.2023).
- 11 Кармаза О. Експерт у галузі права в судовому процесі: теорія та судова практика. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 89–94. DOI: 10.32842/2078-3736-2019-5-1-14 (дата звернення: 05.11.2023).
- 12 Кеберник Г. В. Наукова експертиза в адміністративно-юрисдикційній діяльності: основи організаційно-правового регулювання в європейських країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 8. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_8_24 (дата звернення: 05.11.2023).
- 13 Мамчур Л. В., Мельников М. О. Висновок як процесуальна форма використання фахових знань експерта з питань права в цивільному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 2. С. 66–69. DOI: 10.32837/ruuv.v2i4(29).436 (дата звернення: 05.11.2023).
- 14 Озерський І. В. Експертиза в галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 313–316. DOI: 10.32782/2524-0374/2019-5/75 (дата звернення: 11.11.2023).
- 15 Щербаковський М. Г. Фахівець з питань права: експерт чи консультант? *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22.11.2018). Київ, 2018. С. 479–482. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d8a68738-7911-4f10-b203-9a18b4aa1c28/content> (дата звернення: 12.11.2023).

оскільки за ніч “сконструйована” судова реформа для отримання чергового траншу від МВФ виявилася неспроможною вирішити правові колізії й так недосконалого законодавства нашої держави. Навпаки, кожне подальше нововведення, як модно казати, “реформа”, поглинає країну у все більшу інституційну прірву. На цей раз вона торкнулася інституту експерта в галузі права»¹⁶.

Викладення основного матеріалу дослідження

«Обсяг та зміст прав й обов’язків експерта в галузі права викладено в трьох пунктах процесуальних кодексів. Так, експерт у галузі права має право:

- знати мету свого виклику до суду;
- відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями;
- на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов’язаних з викликом до суду.

Серед обов’язків експерта в галузі права визначено, що експерт з питань права зобов’язаний з’явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз’яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Наведені вище норми є вичерпними щодо їх закріплення процесуальним за-

конодавством, що породжує різноманітний “політ фантазії” стейкхолдерів права та неоднозначність трактування статусу експерта в галузі права під час його участі в судовому процесі. Якщо звернутися до того самого законодавства, а саме ст. 115 ЦПК, виходить, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов’язковим для суду; суд може посылатися в рішенні на висновок експерта в галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Зазначене дає нам підстави провести аналогію між висновком експерта в галузі права та висновком експертного дослідження. Зміст поняття “висновок експертного дослідження” закріплено в п. 1.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертизи та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (надалі — Інструкція про судову експертизу)¹⁷, яким передбачено, що “відповідно до чинного законодавства для юридичних і фізичних осіб на договірних засадах експертами проводяться експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи”. Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з переліком питань, які підлягають вирішенню, а також об’єктів, що надаються для дослідження. Висновок експертного дослідження не розглядається судом у якості доказу, оскільки законо-

16 Дзюбак К. М. Знач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> (дата звернення: 02.11.2023).

17 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін’юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

давець не надав цьому документу юридичного визнання»¹⁸.

До того ж у п. 4.21 розд. IV Інструкції про судову експертизу зазначено, що «експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз». Висновок експертного дослідження складається за структурою і змістом висновку експерта за такими винятками:

- у вступній частині висновку зазначається, хто і коли звернувся до установи чи безпосередньо до експерта із замовленням про проведення дослідження;
- опускається запис, який стосується відповідальності особи, що проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку.

Необхідно зауважити, що кримінальна відповідальність експерта за надання завідомо неправдивого висновку визначена ст. 384 Кримінального кодексу України¹⁹ [(далі — КК України).— Прим. ред.]. Тобто у випадку складання висновку експертного дослідження експерт не попереджається про кримінальну відповідальність. За таких умов експерт в галузі права звільняється від притягнення до кримінальної відповідальності»²⁰.

«Проте, <...> якщо ми розглядаємо постать експерта в галузі права як експерта, який володіє спеціальними знаннями, а саме юридичними, ймовірно, що в цьому разі на нього поширюється дія <...> Закону України “Про судову експертизу” від 25.02.1994 № 4038-III <...> [(далі — галузевий Закон).— Прим. ред.]. Стаття 7 цього Закону встановлює, що “судово-експертну

діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом”. Також цей Закон, зокрема стаття 14, передбачає можливість судового експерта на підставах і в порядку, передбачених законодавством, бути притягнутим до юридичної відповідальності. До 03.10.2017 ця стаття передбачала можливість притягнення судового експерта до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності <...>.

Крім того, серед вимог, які пред’являються до висновку експерта, міститься положення про попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 КК України або за відмову від надання висновку за статтею 385 КК України.

Виходячи із запропонованого законодавцем підходу до визначення правового статусу експерта в галузі права, ми вважаємо необхідним та виправданим включення у висновок експерта в галузі права запису про обізнаність експерта в галузі права про кримінальну відповідальність за статтею 384 КК України, а у випадках неможливості надання відповідей на поставлені перед ним питання — також за статтею 385 КК України»²¹.

Нашу думку про те, чи варто вважати експертизу в галузі права науково-правовою (про що йдеться у попередніх публікаціях авторки цієї статті), законодавець підтримав у ч. 10 ст. 21 Закону

18 Дзюбак К. М. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> (дата звернення: 02.11.2023).

19 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

20 Дзюбак К. М. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> (дата звернення: 02.11.2023).

21 Там само.

України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР «Про наукову і науково-технічну експертизу» (далі — Закон № 51/95-ВР): «Експерт наукової і науково-технічної експертизи несе відповідальність за несвоєчасне, неякісне і протиправне проведення наукової і науково-технічної експертизи, невиконання умов договору на її проведення»²². У ст. 35 Закону № 51/95-ВР наведено перелік правопорушень у сфері наукової та науково-технічної експертизи. Для більш зручного сприйняття інформації ми дослідили можливі види правопорушень експерта в галузі права й систематизували їх за трьома групами, про що йдеться далі.

Перша група — цивільно-правова, яка містить можливі правопорушення,

пов'язані з виконанням експертом у галузі права обов'язків із проведення експертизи, узгоджених між ним і замовником експертизи умовами договору.

Друга група — організаційна, у ній наведено види правопорушень, спричинених неправильним залученням експерта в галузі права до проведення науково-правової експертизи.

Третя група — процесуальна, вона містить види правопорушень, які можуть виникнути внаслідок зовнішнього втручання в роботу експерта в галузі права або необ'єктивності й упередженості зроблених ним висновків.

Наочно інформацію щодо груп можливих видів правопорушень експерта в галузі права наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Можливі види правопорушень експерта в галузі права

Група правопорушень	Види правопорушень
Цивільно-правова	- Невиконання вимог нормативно-правових актів про експертизу й умов договору про проведення науково-правової експертизи; - проведення науково-правової експертизи всупереч її основному цільовому призначенню, визначеному в договорі на проведення експертизи; - невиконання умов договору або доручення на проведення науково-правової експертизи.
Організаційна	- Прийняття рішень без проведення науково-правової експертизи у разі, коли законодавством обумовлено обов'язкове проведення такої експертизи; - учинення дій, що перешкоджають організації та проведенню науково-правової експертизи, або незаконна відмова в наданні експертним установам, організаціям і тимчасовим експертним колективам необхідної інформації та матеріалів; - надання платних послуг у галузі науково-правової експертизи підприємствами, установами, організаціями, тимчасовими експертними колективами, статутами яких такої діяльності не передбачено

²² Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

Завершення табл. 1

Група правопорушень	Види правопорушень
Процесуальна	- Залучення до проведення науково-правової експертизи науково-дослідних робіт і науково-технічних розробок посадових осіб та фахівців, які є їхніми авторами або безпосередньо зацікавленими особами; - умисне примушування або створення для експертів і експертних комісій обставин, які зумовлюють незаконне чи необ'єктивне проведення науково-правової експертизи або підготовку необґрунтованих чи свідомо недостовірних висновків; - дискредитація або переслідування експертів за підготовлені ними висновки, несприятливі для особи чи організації, які їх дискредитують або переслідують; - порушення суб'єктами експертизи авторського права і прав на об'єкти промислової власності щодо об'єкта експертизи, результатів експертизи, порушення умов конфіденційності інформації, отриманої експертом у процесі експертної роботи; - фальсифікація висновків науково-правової експертизи

Як зазначено раніше, за названі в таблиці правопорушення у сфері науково-правової експертизи для експерта в галузі права можлива дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Розглянемо докладно такий вид юридичної відповідальності експерта в галузі права, як дисциплінарна. Спробуємо з'ясувати механізм і строки притягнення експерта до такої відповідальності та те, яких саме суб'єктів застосування дисциплінарних стягнень передбачив законодавець.

Дисциплінарна відповідальність — це порушення працівником трудової дисципліни із застосуванням до нього догани або звільнення. Наголосимо, що це питання чітко сформульовано в чинному законодавстві про працю, яким передбачено два види дисциплінарної відповідальності — загальну і спеціальну. Кожний із цих видів має свої характерні особливості, що стосуються видів, порядку застосування й оскарження дисциплінарних стягнень. Наочно основні види дисциплінарної відповідальності наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Види дисциплінарної відповідальності працівників

Загальна	Спеціальна
1. Передбачена Кодексом законів про працю та правилами внутрішнього розпорядку. 2. Підставою є дисциплінарна провина, яка традиційно містить суб'єкт, суб'єктивну сторону, об'єкт і об'єктивну сторону. 3. Суб'єктом завжди є особа, яка має трудові правовідносини із власником або уповноваженим ним органом	1. Здійснюється: а) у порядку підлеглості; б) за статутами про дисципліну; в) за окремими нормативними актами. 2. Стягнення можуть застосовувати органи, які мають право приймати на роботу (обирати, затверджувати та призначати на посаду працівника). 3. Суб'єктом завжди є особа, яка має трудові правовідносини із власником або уповноваженим ним органом

Загальну дисциплінарну відповідальність застосовують за вимогами Кодексу законів про працю України ²³ (далі — КЗпП України) і правилами внутрішнього трудового розпорядку (далі — *правила ВТР*). До того ж КЗпП України та правила ВТР передбачено для всіх категорій працівників, окрім тих, трудову діяльність яких урегульовано спеціальним законодавством України або відомчими актами (статутами, положеннями, порядками про дисципліну). Необхідно зауважити, що догану та звільнення як стягнення за порушення трудової дисципліни до працівника застосовують за загальним правилом у межах загальної дисциплінарної відповідальності.

Спеціальною дисциплінарною відповідальністю передбачено можливість застосувати до порушника трудової дисципліни також інші заходи дисциплінарного стягнення та впливу, як-от: «пониження в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, попередження про неповну службову відповідність, затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, усне зауваження, зауваження, суворогана, пониження в спеціальному званні на один ступінь» ²⁴ тощо.

Отже, притягнення конкретного порушника трудової дисципліни до дисциплінарної відповідальності передбачає врахування його правового положення. Заслужує на увагу і той факт, що, відповідно до ч. 1 ст. 147¹ КЗпП України, «дисциплінарні стягнення застосовують-

ся органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника» ²⁵. Варто підкреслити, що дисциплінарні стягнення мають право накладати також вищі органи, якщо працівники несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями й іншими актами законодавства про дисципліну.

Наприклад, відповідно до ст. 13 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України «Міністрові внутрішніх справ України належить право накладати дисциплінарні стягнення, передбачені цим Статутом, на всіх осіб рядового і начальницького складу» ²⁶. Цікавим також є приклад звільнення працівників, які обіймають виборні посади. Законодавством передбачено, що таких працівників можна звільнити тільки за рішенням органу, який їх обрав, і лише з підстав, передбачених законодавством.

Що стосується юридичної підстави застосування дисциплінарної відповідальності експерта в галузі права, то чинне трудове законодавство не дає конкретних визначень, не визначає чіткого складу правопорушень, через які до працівника (експерта в галузі права) застосовують дисциплінарну відповідальність. Одразу виникає питання: чи завжди експерт у галузі права є найманим працівником і хто є його роботодавцем? Адже в багатьох випадках під експертом у галузі права ми розуміємо особу, яка працює самостійно, точніше, ми звертаємося до конкретного науковця, який може не працювати у державній установі,

23 Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

24 Види, підстави та порядок накладення дисциплінарних стягнень / Мін'юст України : офіц. сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_23358 (дата звернення: 12.11.2023).

25 Кодекс законів про працю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

26 Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text> (дата звернення: 14.11.2023).

а бути фізичною особою-підприємцем, або приватним підприємцем, або мати інший статус. Або, навпаки, експерт у галузі права може мати трудові відносини з відповідним органом, але виконання ним його посадових обов'язків не стосується експертної діяльності. Тоді надання висновку науково-правової експертизи перебуватиме за межами трудових відносин між ними. Хто в такому разі є суб'єктом застосування дисциплінарних стягнень, якщо дисциплінарні стягнення до працівника може застосовувати тільки той орган, який має над останнім дисциплінарну владу? Запитань багато, на жодне з яких законодавець не дає відповіді.

Зокрема, ст. 35 Закону № 51/95-ВР²⁷ містить лише одне посилання на закони, у яких ідеться про притягнення осіб, винних у вчиненні зазначених у табл. 1 правопорушень у сфері наукової та науково-технічної експертизи. Інша інформація, яка б містила зазначені види дисциплінарної відповідальності, дисциплінарні проступки, дисциплінарні стягнення тощо, у Законі № 51/95-ВР відсутня. Аналізування ст. 14 галузевого Закону²⁸, який визначає правові, організаційні та фінансові підвалини судово-експертної діяльності, а також Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів (далі — *Положення про ЦЕКК*), яке в розд. VI визначає, зокрема, порядок розгляду питань дисциплінар-

ної відповідальності судових експертів, свідчить про те, що «*атестовані судові експерти за порушення вимог законодавства України про судову експертизу та/або методичних вимог під час проведення досліджень можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності*»²⁹.

У п. 12 розд. VI Положення про ЦЕКК закріплено, що «*до судових експертів можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення:*

- 1) попередження;
- 2) тимчасове (до одного року) зупинення строку дії Свідоцтва за відповідною експертною спеціальністю;
- 3) позбавлення кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю»³⁰.

Із-поміж наведених у табл. 1 видів дисциплінарних стягнень до експерта в галузі права не можна застосовувати такі:

- призупинення дії свідоцтва, оскільки науково-експертна діяльність не передбачає обов'язкової умови мати свідоцтво або інший дозвільний документ (про це ми зазначали раніше);
- позбавлення кваліфікації судового експерта з огляду на той факт, що експерт в галузі права не є судовим експертом;
- пониження кваліфікаційного класу судового експерта через те, що експерти в галузі права не є судовими експертами науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту України.

27 Про наукову і науково-технічну експертизу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

28 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

29 Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

30 Там само.

Що стосується попередження, то ми вважаємо, що до експерта в галузі права такий вид дисциплінарного стягнення можна застосувати, але за умови, якщо він має трудові відносини, тобто наявні відповідні обов'язкові до виконання ним правила трудової дисципліни й такий вид дисциплінарної відповідальності передбачено в нормативних документах, що регулюють трудові відносини.

Окрім кримінальної та дисциплінарної відповідальності, експерт у галузі права може нести деліктну відповідальність «у разі завдання своїми діями майнової шкоди під час проведення експертизи»³¹. Звертаємо увагу на те, що в такому разі експерт повинен мати трудові відносини із закладом вищої освіти, якому, власне, і заподіяно шкоду внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків. Таку шкоду та її розмір потрібно довести в судовому порядку й винести відповідне рішення суду щодо притягнення експерта до матеріальної відповідальності.

Умови накладання матеріальної відповідальності на експерта в галузі права є такими:

- пряма дійсна шкода;
- протиправна поведінка працівника;
- причиновий зв'язок між протиправними діями або бездіяльністю та заподіяною шкодою;
- провина працівника в заподіяній шкоді (за договором про взяття на

себе повної матеріальної відповідальності працівник не зміг забезпечити цілісність цінностей, переданих йому для зберігання);

- майно або інші цінності працівник одержав під звіт за разовою довіреністю або іншими разовими документами;
- шкоди завдано діями, що мають ознаки таких, які переслідують у кримінальному порядку;
- працівник завдав шкоди в нетверезому стані;
- шкоди завдано поза виконанням трудових обов'язків;
- службова особа незаконно звільнила працівника або перевела на іншу посаду;
- шкоди завдано нестачею, навмисним знищенням або псуванням матеріалів, виробів, приладів тощо, виданих працівникові підприємством, установою в користування.

Окремо у ст. 185⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення³² передбачено адміністративну відповідальність експерта за ухилення від явки до органів досудового розслідування або суду, яку, на нашу думку, можна застосувати до діяльності експерта в галузі права. Окрім того, законодавством України передбачено зобов'язання експерта в галузі права з'явитися до суду за викликом, відповідати на поставлені питання, надавати роз'яснення.

31 Експерт у кримінальному провадженні: права, обов'язки, відповідальність / Довід.-інф. платф. правов. консульт. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82_%D1%83_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%B8_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення: 15.11.2023).

32 Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

Висновки

Проведене дослідження дає змогу дійти таких висновків. Експерта в галузі права можна притягти до юридичної відповідальності: дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної. Поручуючи питання про відповідальність експерта в галузі права, ми ґрунтували наші міркування на чинному галузевому законодавстві, що стосується експертної діяльності.

Зауважимо, що така невизначеність у діяльності експерта в галузі права існує через відсутність чинного нормативного документа, який регулював би експертну діяльність. Саме тому подальші наукові дослідження слід спрямувати на розроблення законодавчо-нормативної бази з питань діяльності експертів у галузі права для всебічного й об'єктивного з'ясування істини під час розгляду справ.

Legal Responsibility Issue of Forensic Expert in the Field of Law

Kateryna Dziubak

Changes to procedural legislation of Ukraine in 2017 added a new participant in lawsuit, namely: legal expert. Such an expert can be a person who has an academic degree and is a specialist in the field of law. Legislator did not put forward any other requirements for the new participant in lawsuit, that caused lively discussions, in particular, on the question of whether an expert in the field of law bears legal responsibility in general and what exactly. In view of the above, the purpose of this article is to determine the legal responsibility of forensic expert in the field of law. The methodological basis of the article is separate scientific methods of cognition, in particular: logical-semantic, systemic-functional, comparative-legal, structural-logical (reveals the issue of legal responsibility of an expert in the field of law) and methods of mathematical statistics

(for quantitative comparative assessment and qualitative analysis of the obtained results). The article describes the rights and duties of an expert in the field of law, provided for by procedural legislation of Ukraine. Comparison of the procedural status of a forensic expert conclusion in the field of law with the conclusion of forensic research was made. Possible types of offenses by an expert in the field of law are proposed to be systematized into three groups: civil, organizational, and procedural ones. Four types of legal responsibility of forensic expert in the field of law are characterized: disciplinary, civil, administrative and criminal ones.

Keywords: forensic expert in field of law; legal responsibility; conclusion of forensic expert in field of law; offense of forensic expert in field of law; duties of forensic expert in field of law; Regulations on Central Expert Qualification Commission; participant in procedural legal relations.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bortman, O. (2017). Ekspert u haluzi prava: suddia na frilansi? [Legal Expert: Freelance Judge?] *Yuryst i Zakon*. № 47. URL: https://vkr.ua/publication/ekspert_u_galuzi-prava_suddya_na_frilansi [in Ukrainian].

- Dziubak, K. M. (2020). Vidpovidalnist eksperta u haluzi prava: chy peredbachena vona protsesualnym zakonodavstvom? [Responsibility of expert in the field of law: is it provided for by procedural legislation?] *Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozaastosuvannia: vyklyky XXI stolittia* : tezy dop. uchasn. III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19.06.2020). Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2172522-77cc-48a2-bcb2-aa47fec76578/content> [in Ukrainian].
- Ekspert u kryminalnomu provadzheni: prava, oboviazky, vidpovidalnist* [Expert in criminal proceedings: rights, duties, responsibility]/ Dovid.-inf. platf. pravov. konsult. URL: <http://surl.li/mxbuv> [in Ukrainian].
- Karmaza, O. (2019). Ekspert u haluzi prava v sudovomu protsesi: teoriia ta sudova praktyka [Expert in the field of law in litigation: theory and judicial practice]. *Pravo i suspilstvo*. № 5. DOI: 10.32842/2078-3736-2019-5-1-14 [in Ukrainian].
- Kebernyk, H. V. (2014). Naukova ekspertyza v administrativno-yurysdyktsiinii diialnosti: osnovy orhanizatsiino-pravovoho rehu-liuvannia v yevropeiskykh krainakh [Scientific expertise in administrative and jurisdictional activities: foundations of organizational and legal regulation in European countries]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. Vyp. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_8_24 [in Ukrainian].
- Mamchur, L. V., Melnikov, M. O. (2019). Vysnovok yak protsesualna forma vykorystannia fakhovykh znan eksperta z pytan prava v tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Conclusion as a procedural form of using expert knowledge on legal issues in the civil process of Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 4 (29). T. 2. DOI: 10.32837/pyuv.v2i4(29).436 [in Ukrainian].
- Ozerskyi, I. V. (2019). Ekspertyza v haluzi prava yak nova forma zastosuvannia spetsialnykh znan yurydychnoho psykholoha [Expertise in the field of law as a new form of application of the special knowledge of a legal psychologist]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 5. DOI: 10.32782/2524-0374/2019-5/75 [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2018). Fakhivets z pytan prava: ekspert chy konsultant? [Legal Specialist: Expert or Consultant?] *Aktualni problemy kryminalistyky ta sudovoi ekspertolohii* : mat-ly mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 22.11.2018). Kyiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d8a68738-7911-4f10-b203-9a18b4aa1c28/content> [in Ukrainian].
- Zozulia, N. (2017). Ekspert z pytan prava: problema protsesualnogo statusu [Legal expert: issue of procedural status] / *Ukrainske pravo*. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/ [in Ukrainian].

Дзюбак, К. (2023). Питання юридичної відповідальності експерта в галузі права. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (33). С. 99—110. DOI: 10.32353/khrife.4.2023.07.